

Om Corfitz Ulfeldts forhold til katolicismen

Vello Helk

Fortid og Nutid juni 1994, hefte 2, s. 191–192.

I anledning af Hans Bjørns anmeldelse i *Fortid og Nutid* af Steffen Heibergs biografi af Corfitz Ulfeldt gør Vello Helk opmærksom på, at danske historikere tilsyneladende fortsat har vanskeligt ved at vænne sig til tanken om, at der skulle have været skjulte sympatier for katolicismen i indflydelsesrige danske kredse endnu langt ind i 1600-tallet. Han peger på behovet for videre forskning i dette spørgsmål.

Vello Helk, f. 1923, dr.phil. Arkivar i Rigsarkivet 1957, overarkivar 1970–1990. Talrige afhandlinger og artikler om modreformationens forhold til Danmark-Norge i 1500–1600-årene, om dansk-norske studerende ved europæiske universiteter i samme periode, og om Estlands historie.

I *Fortid og Nutid* marts 1994, hefte 1, har Hans Bjørn anmeldt Steffen Heibergs bog *Enhjørningen Corfitz Ulfeldt*, med temmelig stor uenighed om konklusionerne, selv om hans endelige dom – at Ulfeldt ikke er sådan at blive klog på – egentlig ikke adskiller sig fra Heibergs.

Det er naturligvis først og fremmest Steffen Heibergs egen sag at forsvare sin fortolkning, men på et enkelt punkt føler jeg mig foranlediget til at tage til genmæle, især da Hans Bjørn nævner mig, nemlig med hensyn til Corfitz Ulfeldts forbindelser med pavestolen. Lige siden min disputats 1966 om modreformationen i Danmark har jeg mødt skepsis, når der har været tale om fremtrædende danskeres katolske kontakter og sympatier.

Som eksempel kan jeg nævne Stavanger-bispen Laurids Scavenius, der var ved at blive afsløret, fordi trykmanuskriptet til årsberetningen 1597 fra jesuiterkollegiet i Braunsberg gengav et brev fra ham, hvori den forhenværende jesuiterelev forsikrede sin hengivenhed for den katolske tro. To år senere indberettedes fra Braunsberg, at en forhenværende jesuiterelev, nu professor pu-

blicus i København – altså Laurids Scavenius – ved første lejlighed ville rejse til Braunsberg for at aflægge skriftemål. Heldigt for ham har ordensledelsen strøget disse afsnit, inden indberetningen gik i trykken. Da han blev biskop i Stavanger, beskæftigede han sig ikke så meget med teologi, men udarbejdede en jordebog over alt gejstligt gods i stiftet, desuden interesserede han sig for matematik og korttegning.

I nogle hundrede år synes de fleste danske historikere at have været af den overbevisning, at danskerne næsten med ét slag skiftede tro og blev lutheranere 1536 – fordi det var den officielle religion. Man har dog måttet indrømme, at visse katolske reminiscenser overlevede, men har anset dette for at være et overfladisk fænomen. Når enkelte katolske historikere har forsøgt at gøre opmærksom herpå, er det ofte blevet afvist som katolsk ønsketænkning. Selv er jeg døbt og opvokset i den lutherske tro, uden nogen trang til at skifte trosretning, men når jeg har fremlagt mine forskningsresultater, har nogle ment, at jeg måtte være katolsk! Burde en lutheraner undertrykke sine fund i Vatikanarkivet, fordi de viser, at katoli-

cismen bevarede sine rødder og sin tiltrækningskraft længere, end man hidtil har antaget? Vi lever dog ikke længere i det 17. århundrede, hvor man i så tilfælde var hjemfalden til landsforvisning.

Når nu Hans Bjørn bringer DDR's Stasi på banen, så kan man – i øvrigt uden sammenligning – spørge, om russerne automatisk blev kommunister i 1917? Inden Sovjetunionens sammenbrud troede mange – ikke mindst historikere – på det, fordi Sovjet med hård hånd undertrykte alle anderledes tænkende, fordi det var den eneste officielt tilladte trosbekendelse. Men at mange modstandere af systemet trods alt har overlevet – selv inden for partiets rækker – viser jo de sidste års begivenheder. Naturligvis var det farligt at skilte med det, men når chancen kom, kunne de træde frem – sammen med vendekåberne. Undertiden er grænsen udvisket, men historiens udvikling vil formentlig skabe mere klarhed.

Nutidens historikere er ofte præget af oplysningstiden, som ligger mellem os og det 17. århundrede. *Den intelligente kølige distance til religionen*, som Hans Bjørn anfører, er et typisk produkt af oplysningstiden. Naturligvis var ikke alle lige dybt troende, religionen var også et praktisk anliggende, men den var et fast led i disse menneskers dagligdag. Man havde ikke det moderne menneskes holdning til krucifikser som souvenirs eller kunstværker, som Hans Bjørn antyder – det ville have været religionsbespottelse. Man må også tage i betragtning, at for datidens intelligente folk var både engle og enhjørninger eksisterende væsener – vi må ikke måle dem med nutidens fornuftsalen.

Selvfølgerlig finder man ikke mange beviser på katolske sympatier i danske arkiver, men af den grund skal man ikke tro, at sympatisørerne kun har væ-

ret udlændinge samt nogle vildledte sjæle. Efter Sovjetunionens sammenbrud valfarter man til Moskva for at finde beviser på danske kontakter, mens danske historikere har vist en påfaldende mangel på interesse for at undersøge forbindelser mellem pavestolen og Danmark efter 1536. Selv er jeg kommet dertil næsten ved et slumpetraf, fordi min egentlige forskningsopgave var den polske tid i Livland. Jeg har ikke været i stand til systematisk at gennemgå alt det relevante arkivmateriale. Men allerede de få fund, deriblandt Corfitz Ulfeldt, synes at bekræfte, at der er grund til at fortsætte med arkivboringer i Rom.

Det er ikke korrekt at sammenligne Chigi-rapporter med Stasi-indberetninger, fordi Ulfeldt var den aktive part – det var hans og hans udsendinges beretninger, Chigi refererede! Trods misforståelser, som til dels kan skyldes Ulfeldts egne overdrivelser, giver de et ganske godt billede af mandens hensigter. Desuden må man tage i betragtning, at pavestolen opførte sig yderst forsigtigt, selv om Ulfeldt blev ved med at presse på, og at man fra katolsk side viste en større politisk situationsforømmelse, end Ulfeldt selv var i stand til. Ulfeldts stadig mere desperate henvendelser er vel ikke fabrikeret af pavestolen? Ville det ikke have været mærkeligt, hvis en dansk minister, der beherskede russisk, under Sovjetunionens storhedsdage fik en russisk privatsekretær fra Moskva, desuden en dansk huslærer, der i Moskva var blevet medlem af partiet? Dem kan man vel ikke påtvinge nogen? Derfor virker argumentationen lidt overfladisk. Naturligvis kan ingen med sikkerhed fastslå Ulfeldts egentlige sindelag og bevæggrunde, men de nye indicier må have en vis virkning, selv om de åbenbart stadig har svært ved at trænge igennem?